

վող գործակալին ասենադպիր զ. Քօսդանդին Նիւ-
քօլյայովիքին, և նցն գործակալի տաճկերէն լեզուի
թարգմանիչ հայազգի Պօղոս ազա Արվաճեանին, և
իւր դրանը թարգման պարոն Ավալսա Աբօսթօլովի-
քին մէկ մէկ նշանի իֆերմար չնորհուեցաւ բարձրա-
գոյն դռնէն :

— ՞Եւահատիսանայի կողմը ընդհանուր զինուուրական կրթութիւն մը ըլլալու համար մեծ պատրաստութիւն տեսնուեցաւ, թէ որ քանի մը օրէ ՚ի վերօդին գէշութիւնը արգելք չըլլար նէ այս կրթութիւնը արգէն եղած էր ուրեմն հիմա օդին լաւութեանը կըսպասուի :

— Ուստի մարդիկ վառօդ և զենք Օսման-
եան կառավարութեան մէջ ծախելու հրաման չու-
նին : Այս պատուերը յասուեկ յատուեկ ամեն դեռ
պահատանց գրուեցաւ որ իբենց հպատակներուն ի-
մացունեն :

— Անդրբանուազօլսց ընդհանութը կտաւավարիչ վերսեմափայլ թահիր փաշան որ քանի մը օրէ ՚ի վերծանիր հիւանդ էր, հիմա քիչ մը աղէկ ըլլալը կ՚իմացունեն անդրբանուազօլսեցիք :

— Ըբունական նաւահանգիստը՝ մէկը 450 զի ուժով, մէկալը անկէ քիչմը պահիսա ուժով շինուելիք շոգենաւերուն մեքենաները անցյալ շաբթուհոս հասաւ | օնտուայէն : Այս շոգենաւերուն լըմինալը մօտ օրերս կը յուսացուի :

— Վաղղիսյի օրագիրերուն մէջ կը կարդանք որ
ամացս 2 ին և 3 ին եկած սաստիկ անձրեւներուն
պատճառաւ. Վաղղիսյի մէջ տեղէն անցնող լուսն և
լուսու գետերը դուրս պօտթկալով ծանր ծանր փե-
նասներ պատճառեր են զանազան տեղուանքներուն։
Հատ քաղաքներուն գիւղերուն, կամուրջներուն,
ստորին կողմի շնորածքները քչեր տարեր են ջու-
րերը։ Խուզունները ինչպէս երբեմն կծիկի մը պէս
եղած՝ քաղաքի մը կամ տունի մը մէջ առաջի պէտ
կը յարձակին կ'իշնան նէ, ասանկ ալ այս փոթորիկը՝

Հետն ալ կարմիր անձրեւ գալով : Հովկանցները
մարդոց վրան գլուխը , ծառերուն տերեւները ա-
մենն ալ կարմիրի ներկուեր են : Հնար է որ թա-
թառ (խօրթում) ինչած ըլլայ կարմիր հողի մը վսոյ
և հետը օդը վերցունելով ներկէ անձրեւը : Եր-
կու միլեօն ու կէս ֆուանք օգնութիւն խառբեց
Դաղղիսայի կառավարութիւնը այս մասնաւոր ջրհե-
ղեղէն վիսա կրող խեղճերուն : Հասած վիսախին ար-
ժողութեան գումարը հարիւր միլեօն ֆուանքի կը
հասնի :

ԶՄԻՒԾՆԻԱ, 1 Նյեմքեր։ Արշակունիան
օրագիրը հետեւեալ լուրերը կուտայ։

Անցեալները Ախտիլիի մէջ խիստ անարժան գիտուածներ պատահեր են : Ծիչեալկղիին կառավարիչը անհիմն պատճառներով բանտը գրեր է Վաստից և ուրիշ տէրութեանց հապատակները բռնութեամբ և խստիւ վարուելով աննոնց հետ . որոնց հիւպատոսները թէպէտ և ուզեր են ազատւութ զանոնք, բայց կառավարիչը փոխանակ անոնց խօսքին ականջ դնելու, նախատանօք վարուեր է հիւպատոսաց հետ ալ և Վաստից թարգմանին բռնը մօրուքը փետուեր են : Ախտիլիի ամէն հիւպատոսները այս անարժան վարմունքին դէմ անմիջա-

պէս իրաւաբանական յայտաբարութիւնն մը (բրօ-
թէսթ) ընելով, Դզմիրու ընդհանուր հիւպատոսա-
ցը ծանուցին. և քաղաքիս կառավարիչ վսեմափայլ
Ապտիւլ՝ Քատիր պէյն ալ խայըն Ո՞իտիլիի տեղա-
կալը բերել տուաւ, որ իր ապօրինաւոր ընթացքին
պատասխանը տայ: (Ո՞եր սոու գածին նայելով խուշ արա-
գին պէտի բայու այս բէկուրուծը):

— Քաղաքիս կառավարութիւնը լուր առնելով
թէ քանի մը ժամանակէ ՚ի վեր խարդախ դրամ
(գալա ահճէ) կը կրիսէ եզեր Աարտէնիայի աէրու-
թեան հպատակ անձ մը, անցած շաբթույանիարձ
յիշեալ մարդուն բնակարանը բաւտիան զօրք խրիեց.
որոնց հետ Աարտէնիայի հիւպատոսարանին պաշտօ-
նատարներէն մէկն ալկար : Յանցաւորը իսկցն ձեռք
անցաւ, ու յիշեալ հիւպատոսարանին բանուր դըր-
ուած է այժմ . իսկ դրամակիսութեան վերաբե-
րեալ գործիքները, որ այս անզգամին բնակարանը
գտնուեցան, քաղաքիս կառավարութեան ձեռքն
են :

ԱՌԱՋԻՆ ԼԱԲՐԵՐ

ԳԱՐԱՀԱՅ: Ո եհատիառ թագաւորը սեպտեմբեր
6 ին հրատարակած յասուկ հրամանագրով մը՝ Ովկիանիայի մէջ գտնուած գաղղլական տէրութեան տակը եղող երկիրներուն ընդհանուր կուսակալ Պ. Պիրիւա Գօնդը՝ Ամբողջն իսնդիբը ընդունելով՝ որ իր հայրենիքը գառնալ ուղեր էր, անոր տեղը՝ ծովային զօրութեան և գաղղթականաց վերակացու նախարարին առաջարկելով Ովկիանիայի ընդհանուր կուսակալ ըրաւ Պ. Շառլ Գուանտուա Լավլո անուն պատերազմական նաւազետը :

ԱՆԳԴԱ: Ո՞նչնչողը քաղաքը նոր ընկերութիւն մը բացվեցաւ, որ ստակ կը ժողվեն. և այս ընկերութեանս նպատակը կը ցըսընէ որ յիշեալ քաղաքը արտաեստի և ձեռագործի կողմէն մեծ համբաւ ստացած ըլլալը բաւական չի սեպելով գիտութեանց մէջն ալ համբաւ ստանալու փափաք ունի: Վիսաքերնին այն է՝ որ յիշեալ քաղաքին մէջ համալսարան մը հիմնեն. և ասոր համար արդէն քաղաքին գանձուն մէջ պատրաստ կայ 100,000 լիրա սգէռովն (11,000,000 զուռուց). որ քաղաքայիներուն մէջէն այլ և այլ անձննը կտակ ձգած են հասարակաց օգտակար մէկ գործքի մը գործածելու համար: Այն ստակը համալսարանին գործ պիտի ածեն. անձնի մէկ ազգ մը վճռած է, և առանց գիտապատթեան ամենուն ալ խելքը հասած է, որ հասարակաց օգտակար ասկէց աղէկ բան մը չի կրնար ըլլալ. և այն ըստակը այս գործոյս համար ծախք ընելով կտակ ընող ներուն գիտաւորութիւնը կտասրված կ'ըլլայ: Եւ որովհետեւ այսքան ստակը մէկ համալսարան մը հիմնելու քիչ կտագայ, ասոր ձեռք զարնողները յսս ունին որ 100,000 լիրա սգէռովն ալ Վինչնչողը քաղաքէն կրնաց հաւաքրիլ գրուածք ընելով: Այիկայ գլուխ հանեն նէ՝ նկիվիթէռուայի մէջ նոր համալսարան մըն ալ բացուած կ'ըլլայ. և քաղաքը ինչպէս որ արտեստից կողմէն անուանի է, գիտութեանց մէջ ալ անուն կ'րատանայ:

ՍՊԱՆԻԱ: Ո՞նդէմօլէն կոմար՝ որ է Ապանիսյի
թագուհին հօրեղբօր որդին, ինկիլմէռուա փախած
է: Կըսեն որ առջի բերանը երբ որ թագուհին
նշանվիլը իմացաւ՝ շատ յուսահատեցաւ: բայց ետ-
քը սրտոտելով հաստատութեամբ ամէն բան աչքը
առաւ իր իրաւունքը պաշտպանելու համար: Ա-
սոնցմէ կ'իմացուի, որ ասոր իր բնակած Պուռժ
քաղաքէն փախչիլը երթալ և ուրիշ տեղ պարագ
կենալու համար չէ: ընելիքը խորհելով փախած է:
Ո՞նդէմօլէն կոմար՝ իր հայրը թագաւորութե-
նէ հրաժարմվէլէն ետքը Ֆուանսըլի կատալարու-
թենէն բասաբօր ուղած էր Նեմցէստան անցնելու
համար: բայց Ապանիսյի թագաւորին կամեցողու-
թեամբը Ֆուանսըլները չուղեցին ասոր բասաբօր
տալ: Դուքսը իր աքսորանացը կը համբերէր յու-
սալով որ՝ թէ որ ինքը թագուհին հետ ամուսնա-
նալու ըլլայ նէ՝ հայրենեացը հասնելու գէշութիւն-
ներուն առաջը կ'առնըլիք: Հեմա իրեն այս յօյքը
պարագ ելու: անոր համար ինքն ալ միաքը փո-
խեց:

Ասոր փախչելուն վրայ Ֆուանարզի կառավարութիւնը զբուշութիւնները եվելցուց այն սպանիացիներուն վրայ՝ որ Կարոլոսի կուտակից էին. և իրենց բանը ձախարդ երթալուն համար Ազանիայէն փախեր Ֆուանաա եկեր էին. չուզէր որ այս միջնորդանոնց մէջէն ալ փախչող ըլլայ, և ապատամքներուն կողմը զօրութիւն գտնէ :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ : Տիկիդը լսալու հետեւ կամ բրդուու
տինկեն քաղաքներուն բնակիչները Պավիլիոնայի թա-
գաւորին ազերագիր մը տաւին, որուն մէջ է լիդ-
վիք և Հօլլըշտայն գըստութեանց վրայօք եղած վէճին
համար խօսելով՝ իրենց նպատակ բռնած են գեր-
մանական դաշնակցութեան օգուտը : Պավիլիոնայի
թագաւորը այս երկու քաղաքին բնակիչներուն ա-
զերագիրն պատասխան մը կուտաց . որուն մէջէն
հետեւեալ հատուածը կ'առնեմք . որով կ'իմացիլ
թէ Պերմանիայի իշխանները և թագաւորները ան-
դամ այս վէճին վրայօք բնէց գաղտփարներ ունին :

“ Աղերասագիլնիդ ինձի մեծ ուրախութեան պատճառ մը եղաւ . ինձի՞ որ քանի՞ որ կենդանի եմ նէ սէր ունիմդերմանական գաշնակցութեան և աղդին վրայ : Վասկ կը հասկնամ որ աղերատըրին սոսրագրանիերը մէր հասարակոց ընդարձակ հայրենեացը վրայ որբան անկեղծ և հաւատարիմ սէր ունին . և ամենայն գերմանացին պէտք է ամէն առեն նցնուէրը իր հայրենեաց վրայ իր սրաբին մէջ ունենալ ” :

ՃԻՆԵՎՐՈԱՅԻ : Այսանկ տառեն մը որ Եւրոպայի քաղաքական բարեկարգութելը ընթացքով յայտնի պատերազմը վերցուած է , և եւրոպացի կենցաղադադէանները կը պարծին որ տէրութիւններու մէջ ի՞նչ վէճ ըլլաց նէ . տէրութե խորհրդարաններուն (Քաղաքինէններուն) մէջ կը լըմբնաց , յիշատակաց արժանիք դիսպուած մըն է մէկ հասարակագետական կառաւագրութեան մը տակին ու վասց ըլլալ կործանիլը . և այն չէ թէ զըսէն թշնամի ունենալով , այլընտանի պատերազմնի , մէջը պատահած երկպատակութիւններուն համար : Այս հասարակագետական կառավարութիւնն է Շինէվրոպի կառավարութիւր :

բածողներէն մէկին եղաւ : Տասն և ութերրդ դարէն մամթէմաթիքայի գ սաստառաւթեան սլբսկց Եսանեայի մէջ՝ Զազօռի նահանգը իրէն մէծ պարծանք կը համարէ Բարպալի ըստաւծ բարեպաշտ և հայրենասէր գերբարձրան մը առնեցած ըլլուուն որ ասոնք ալ Զօսիմանու գերբարձրանին մարտիրմբ բարեկամ ըլլունան անսան զ սիլիք օրինակին հետեւը մէկ միլիոնին առևէ ուղարկու ագրեցին 10,000 քէնչ սառա որ առ առ շահութ Քաբէթուու գերբարձր պարաստան մը հաստատու : Այս գիւղ զ փարբիկ հաստարակապետաթեամս պինդ գերբցիկ զիւգերէն մէկին է հակաբէռ արժանի գիրքի մը վկայ շնուռած, Բարպալիներն ալ հոս ծրանած են : Հասա աղջէկ կըլլար այս բարեպաշտ մարդոցը հայրենասիրութիւնը քիչ մը պատկան ըլլար տէ թողարկու այն գ պարզը Եսանեաց շնութլու որ ան ժամանակը այն տեղի Զօսիմանուներուն գ պարզըն կից շնուռակը մէկ պատուական Ակադեմիայի մը կըլլար որով Զարօռան նաև հանգը առաւել օգուտ կը տեմար և առաւել կը փառաւ պրոէք : Այս գ պարաստանը հիմնացիրներուն բարեպաշտական համայնք համեմուն Զարօռացուց աղքատափիկ աղջիներուն մըս օժիտ պիտի տրուի և ծերութեան համոզութեալներուն ալ աստատանարան ։ Մօնառէնսիացի Ալիվարի գերբարձրանը իրէնց մէկ փարբիկ զիւղը առգին պարագեւելն եւ տեւ հայրական ստուներնին ալ պարզեւեցին աղջէրկանց գ պարաստան շնութլու և անոր բաւական Եկամանւն ալ հոգացին : Յետոյ Աթէնք իրէնց անուաննի ստուռաւծաբաններէ գ պարզը մըն ալ հասասաեցին, որ բոլոր Յունանանի մէջ մէկ հասկի է և առաջ շատ կը պանծան եկեղեցական ները : Զգենքով ։ Սամանէլի կոսակը որ թրեւա մեռաւ անցած տարի ։ Այս կոսակը հարիւր հազար Փիօրին ձգեց աղջին որ Մօնառէնսիան իր ծննդական քաջարը մէկ երեւելի գ պարզը մը շնուռի տուրբ Եղիսայի վանիքին մէջ :

մարդիկ ու չելին որովհետեւ շատ պատիւով բռնուեցան :

քերնին մէկ բան մը առնեն տանին տէ՝ ուղիւշ բան հոգերնին չէ : Ես Զաղօսի քաղաքը մէկ բայնի մը նմանցուցեր եմ, ուղիւց կը ու մնենելին չէ հեռանար, միայն արուն կ'երթաց իր ձագերուն առաջլիք բնտառել դժոխվու : Մանաւոնդ երիտասարդ Զաղօսիացի մը ուսմունքի մէջ տեսնելու է ինտոր ըլլալու :

Ամէն մէկ գիւղ մէկ մէկ հելլէնացոց գովաստուն կոյ . Եսնին այդ Զօսիմատէն գերգաստանին գովաստունը յառաջագէմ աշակէրանէրին շատը Զալուսիացի են , ու գետ իրենց և կը լեցին զանգակասանը ստուե ըս աշքը բնաւ չի կորուցնանու խելւն մանկալինները մէկ գի ձգելով հա շին եւ մը ըրեւ որ ամէն մէկ քաղաքին ճշշ չօրս հնինդ վեց մինչեւ տասը ու շակէրտ կամ դաստու կը գտնուի զանալը տեղերէ : Ասոնց ամէնն ալ էն առաջ Լատիներէն ու եռոյն Գաղղիներէն կը սորվին , վասն զի խելը դիւղերու գովաստանը մէջ աննանկ կրնոն դրած են որ են առաջ պա երկու լեզուն տուաջն սկզբունքները սորմին : Զալուսիացի տուա ներուն կերածը աւել հայով պանիր կամ ձիթապուղ է , ասոնց ամէն մէկուն ամիսը տասն և հինգ գահէն կանչն եւել չէրթարք : Ծրբէնոր ուս ման պարագազ երթասասարգներն ալ բնացընքնին ծառացի պէս կը բա նկացնեն , գիշեր առեն կ'ըրթաք ան հօրենց ջուր կը բաշն սասր անոր , ուզ զի ցորեկը կարող ըլլան սասնաց պարագելու : Ու է որ գիշեր շանին նէ , կերպուլ մը Ճարտ կը գտնան , հինչ որ ըլլայնէ կ'օրինակեն Յիշասի պարտիկ կարգը լինուն պատմառը իրենց կնկանը բէրտծ ստոկը գլու բաստանը վճարելիք ստոկնուն ձեռնասու ըլլառն համար է , շսու երջո նիկ կը համարեն դիրենք երենց գորաստանը վճարելիք ստոկնուն համար ուրիշնեն փոխ առներս կորոսութիւն չունին նէ , ու թէ որ կա րօսութիւն աննենուն աւ մէկը իրենց փոխ առակ տոյ նէ , Ետքը այն փոխ առած ստոկնին հատուցնեն նէ փառք մըն է իրենց : Երբ որ շանեաց գոտինէ , որ երկու ստոքի կոյ երթարս , այն տեղ գովաստանը առաջն կարգը գրեթէ բոլորն ալ կարգուած երթասասարգներ էին , ու կերպութ կարգն կարգուած երթասասարգները ստոկնուն շատ էին : Այս ու մը եռաւ եռ նուած առ համաւառ ստոկնուն մասնաւու ստուեն մասնաւու

ի որ այլ երրոր ես նաևած այս հշանաւոր գործքին վրայ մամլուալով
կը խնդիրայի , ինձի մէկ տասնեւերկու տարեկան տղուն մէկը ցուցու-
նելով բային “աս աղան կը տեսնան , աս նաև կարգուած է ” , ասիկայ
ինձի զուրցելուն պէս , եւց այն աղան քովը գայի , ու հարցուցի որ
ինիկը քանի՞ տարու է , ան ալ կարմիրլով ու առշին նայելով ինձի սպա-
տասիրանեց , ութիւն տարու է , բայց ասկաւին առած չէմ , իշխանուած
էմ : Ես աղքատ եմ , ու կ'ուզեմ որ գիտութիւն սորիլիմ . ահա ինուն
տականին է որ ազգականներս վիս հոս են գրեր . . . ” :

Առանել մեծ և երեւելի դիպուածէ մը շատ բան կը
սորվին կենցաղագէտ և աշխարհք հասկըցող մար-
դիկ . ուստի այս պատմութիւնն ալ մանրամասն պա-
րագայներու գրենք այս տեղ, ինչպէս որ կը պատ-
մեն Փարփղու լ ՚Ե-նկ վէր , և Սարսիլայի ԱԵ-նաֆօ-
օրագիրերը : Հաս գրածնիս՝ ԱԵ-նաֆօ օրագրայն հսկ-
աեմը եր 14 ին գրածին թարգմանութիւնն է :

“Յայտնի է որ, Օսւեցցերի լնդհանուր դաշնակցութեան վերջն ժաղավքներուն մէջ՝ որ Հռոմէական գաւառներուն առանձին գաշնակցութիւն քակելու համար ըրին, Շինէվլայի կառավարութեան չզգը մնալը պատճառ եղաւ որ բանը ըստու վեցաւ . թէ որ այս կառավարութիւնս ալ մէկալ բրօմէսթան գաւառներուն հետ մէկ ըլլար նէ՝ անսց կողմը կը զօրանար : Շինէվլայի մէծ խորհրդ գարանին անդամները թէպէտ սրոշակի ծանուցին որ այս առանձին գաշնակցութիւնս լնդհանուր գաշնակցութեան պայմանավը արդելուած է, բայց այն ալ ըսին՝ որ այս եօթն գտւառները տուանձին գաշնակցութիւն ընելու զօրաւոր պատճառներ ունին . և լնդհանուր գաշնակցութիւնը այս մասնաւոր կապը քակելու համար պէտք է որ երաշխաւորութիւն մի ուսունէ, և անսնոր ասահամունէ :

“ Դ’ինէ վլացիներուն այս խօսքին վրայ՝ առանձ
ձին դաշնակյութեան թշնամիները որ առաջիկալ ա-
նունով կը ճանչցըմին, շատ նեղացան. հասարամու-
թիւնը Շինէ վլացի մէջ տեղ տեղ ժողվութեցան. և
այս վճռոյս վրայ բողքը ըրին ըսելով որ՝ բողքը Օու-
լցցերիի վիճակը այս ճամբարի քաղաքական յառա-
ջադիմութենէ ետ մնացող (աէդակալաստ) մարդոց
ձեռքը պիտի անցնի: Հասմէական գաւառներուն
բնակիչներուն այս անունն կուտային. մէկալ զու-
լցցեցիները: Կրիստ օր իրարու վրայ հասարամու-
թիւնը Աէն Ճէռ.վէ Եկեղեցին ժողվութեցան. գը-
լուխնին էր Պ. Շէմս Ֆազի. և առուջարկեցին որ
Շինէ վլացի կառավարութեան որոշմանը գէմ բո-
ղք մը ընեն առաջիկանութան ուղածին պէս: Այս ժո-
ղովքներս սաստիկ վրդով և շնկոց հանեցին. քա-
ղաքին կառավարութեանն ալ հարկ եղաւ զգուշու-
թեանն համար հինգ խումբ (թապուռ) քաղաքէն
և խումբ մըն ալ գտուրաէն զօրք սրատրաստ ունենալ:
Ուրա վրայ առաջանորդ ապառամբութեան դրօշակը
անկեցին:

“ Ճաղվագածներնուն տռաջին օրն էր կիբակի .
այն խրիկունը Աէն Ճեսվէի թաղին բնակիչները՝ որ
Ճինէվասցի մէջ գանուած ուսպիշանդրոն երեւելի-
ներն են, եկեղեցին մը գուռ բռնի կըքանան ներ-
սը ժողվագլու համար. և բոլոք ընելու ամէնքն ալ
հաճութիւն կուտան : Քաղաքը բոլոք խոռոշու-
թեան մէջ էր :

“Եղիկուշաբթի նօրէն ժողովք կ'ըլլայ ԱՅՆ ԺԷռա
մէ եկեղեցին . և այս ժողովքու առաջին անգամի
նէն առելի յանդգնութիւն և բռնութիւն կը ցը-
ցնէ : Վմէնքը մէկ բերան կը պօռան . աղաքութիւն-
կամ ճահ . այն առենք Պ. Սահնուէլ Մուլլեր կ'առա-
ջարկէ որ արտարձունին պահպանութեանիր համար
երեք հարիւր զինուոր պատրաստ գտնունին :

“Կառավիրութեան խորհրդականները տէրութեան առհմանագրական կանոնները ձեռք առած կը կենան։ Ե կը պընդե՞ն որ, այս ամէն գործքերը օրինաց հակառակ են։ Ե կանոնաւոր կառավարութեան անլոցել բաներ են։ Հոկտեմբեր 6 ին մէկ յայտարարութիւն մը հանեց այս կերպով։ Վեց խորհրդարանին մէկ վճիռը ռընչէ այլի հրատարակելը, սուհմանագրական անունով նոր պաշտօն սահմանելը, քիչչոր և տաանց պաշտօնի մարդիկ

Հասարակութեան կողմէն ընտրուած մարդոցը տեղ պահ անցնելով՝ ըրած որոշումնին զօրացընելու և քառակից մարդու համար զէնք առնելին, գաւառին յառաւուկ եղած բանի մը մէջ օտար և գըրսեցի մարդիկի խօթելը, հասարակաց իրաւունքը պաշտպանող կանոնները ոտքի տակ առնել և անիշխանութիւնը զօրացընելէ: Խարդախի խօռքերու հաւասարավով գլխելով մարդոց ժամանակ տուած եմք որ՝ օրինաւոր կերպով սահմանուած իշխանութեան կողմէն եղած վճիռը հասկընալու առողջ միտք ունենան: Բայց վերը յիշած բաներնիս որ եղաւ նէ՝ ուրիշ պարտականութիւններ ունիմք հիմայ կատարելու . . . : Այս յայտարարութեանս վերջը Շինէ վայեկը կը հրաւիրվին որ միաբանին, կարծիքնին մէկ ընեն. որովհետեւ գաւառին հանդարտութիւնը միաբանեանս սիրով կ'ուայ:

“ Ընէնէվլա քաղաքին գործակալոց խորհրդաւ
բանը (քօնսէյլ ասմինիստրաթիֆ) ուրիշ յայտարա-
րութիւննով մը ուժ տուաւ կառավարութեն կողմէն
հրատարակուած յայտարարութեանը : Անկէց ետքը
միջնորդ ըլլալ ուղեց ապրուտամբներուն՝ և քաղա-
քական կառավարութեանը մէջ մտնելով, որ կա-
ռավարութիւնը կ'ուղէր որ ելած վճռոյն հնազան-
դին . բայց այս բանիս վրայ աշխատիլը պարագ ե-
ղաւ : Անկէց զատ՝ կառավարութիւնը վեց խումբ

զօրք ոորք հանելէն զատ, Երեք մարդու համար ալ հրաման ըրտաւ որ բըռնեն և դատաստանի քաշէն որ են Պ. Շէմա Ֆազի, Պ. Ամառէլ Վիրլէք, և Ուշէն անունով Շինէվա տպուած լրագրոյն հրատարակիչը : Վիսյն այս վերջինս կրնան ձեռք ձգել Երեքշարթի օրը կէս օրէն ետքը ժամ 6 ին :
“ Խուովարանները՝ որ հայրենասէր անուն առել

էին վրանին , շատ բազմութեամբ նորէն ժաղվրվեցան Աէն Ջէլսէ եկեղեցին . ատենաբանները իրառություղ խօսքեր կը խօսէին . հասարակութիւնն արականարժեալ մասիկ կ'ընէր . այն ատենն էր որ յիշեալ մարդիկը բանելու համար կառավարութեալ առաջնորդ էն հասաւ :

“ Արդէն հասարակութեան միբոլը բորբոքած էր
եղած բաներուն վրայ . և այս լրւրս ալ վրայ եկառ
նէ՝ բարկութիւննին վերջին ծայրը հասաւ . ամեն
քը մէկ բերան՝ զենք առանք պօպացին : Ո՞չ կ բարեի
մշշ Ո՞ն ձեւլու թաղը՝ որ քաղաքէն գուրս արաւար-
ձանի պէ, ո բան մըն է , զինած մարդ իններով լցովե-
ցաւ . որ շուտ մը պատմէ չեկը (մէժէ ըիլներ թափ-
եաներ) շննեցին , և քաղաքին հետ հաղորդութեան
Ճամբաները կըստեցին : Կառավարութեան կաղմէն

սպուտօծ դուռը պահելու համար դլրված պահապան զօրքին ստիգմեցին ապառամբները՝ որ վէճքերնին վար գնեն. անսենք ալ մատկ լրին. որովհետեւ միայն քանի մը հոգի մնացած էին : Տեղեւող ըստած կամուրջը, և պէտք հբարդարակին վրոցինքուու կամուրջը ապառամբները բշտնեցին և պատնէներով և բարձախլընել ամրացուցին :

Դաստիարակության մեջ բարեկարգ է պահպանական գործը հասան պել էր հրապարակիլը . առաջնուն երկու պատուիրակ (չավուշ) կար , որ Շինէ վայի կառավարութեան կանոնին կերպովը երկար վերաբերութ (մանդօ) հագեր եին . անոնց մէջ աեղէն կը քաշէր Պ. Աշառ , որ քաղաքին կազմէն պատգամաւոր եկել էր , մէջըն ալ թուր կախած . ասասամիննեսան ն ո

սր, ու չըստ ալ թուել զարարած : ապաստաբ սարսաւ ըստ
սաւ որ զէնքերնին վար դնեն : Խօսքը կատարեալ ալ
չի լըմինցուցած իբէն ամենքը մէ կէն պօտալ սկսան
-բնաւ խօսք մտիկ ընելիք չունիմք . հիմա շուտով
ետ գարձիր , որից եկար նէ հան դնահ : Այս ըստին
և հրացաննին վար ինչեցուցին գեղ ՚ի եկողներսաւն
շնորհեցին . որպէս չի հասկըցնեն որ ըրած սպաս
նալլիքնին պարապ չէ : Նետաքըքաւթեան համար
եկող բամութիւնը այս տեսածնուն պէս վախով
արտօրնօք փախչիլ սկըսան . կտուտվարութեան կող

մէն եկազներուն ալ խելքը հասնելով որ ըրած աշխատանքնին պարապ է՝ ետ գարձան քաղաքին հօդեւ ու վել ըստուած խորհրդարանը գացին բանին ինչպէս ըլլալը հասկըցնելու համար։ Այն ատենէն սկսուերկու կողմէն ալ պատերազմի զինուորական պատրաստութիւններ տեսնելըիլ։ Զօրէւ ու վել խորհրդարանը կամաւոր զօրբուլ լեցուեցաւ գուրուը կայ։

Նողներուն ալ հրաման լրին որ խորհրդաբանին չըրա
բոլըք չի բռնեն . և հեռու տեղմբ ցոյց արքիքէ,
ցաւ անսնց : Այս ժէռվէի ապատամիներն ալ պա-
րապ չեին կենար . կառավարութեան զօրաց յար-
ձակմանը դէմ կենալու համար պէտք եղած պատ-
րաստութիւնները կ'ընեին . որովհետեւ ժամանակ
ալ ունեին : Գործակալաց ժաղավցն խորհրդական-
ներն ալ կը շարունակէին ասոնք հանդարտեցնե-
լու :

“Չորեքշաբթի լուսաւըու գիշերը երկու կողմնական իրարմէց զգուշանալով անցուցին։ Երկու կողմնական իրենց մարդիկը շատցուցին։ Վահառանդ ապրաւատամբները գլխուն օգնութիւն գտնելով և վելօք կը զօրանացին։ Չորեքշաբթի առառու իրարու խօսք խրկելով պատասխան առնելով անցուցին։ Թէպէս հաշտութիւն ըլլալիքը անհնար էր։ և խելք ալչեր կը տրեր։ խանութիւնները և թանգարանները գոց միշնացին։ և բաղմութիւնը փողցները և հասարակուց հրապարակիներուն մէջ դիվուած էին։ Կէս օրէն երկու ժամու չափ առաջ կառափառութեան կողմնական խօսք տանուղ զօրապետներուն գայցին ապատամբներուն ամրոցին տեղին դուրսի դին կայնեցան որ խօսինք ապանք ալ մտիկ ընալ չեղաւ։

“Կես օրին՝ շատ քաղցրացիներ հասկրնալով թէ,
հայրենիքներնուուն վրայ մեծ փոթորիկ կայ գալու
կտուալարութեան խորհրդարանը իրենց կողմէն քա-
նի մը փոխանարդ խրկեցին, որ երթան կտուալա-
րութիւնը հաճեցընեն որ զիջանի, և ըրած բանե-
րուն մէկ քանին ետ առնէ : Խորհրդարանը ասոնք
ընդունեց . բայց տպասամբներուն քիչ մը ժամա-
նակ ալ տրմէցաւ մինչեւ երկու ժամ. անկէց ետքը

կուիւը պիտի սկըսէ՞ք :

“ Եթև օրէն մէկ ժամ եղբը սրատերազմական թմբուկին ձայնը լըսմիլ սկըսաւ . թնդանօդները

կուգային պատճեններուն վրայ յարձակելու համար ։ Երկու ժամ 45 բողէին՝ թնդանօդներուն ձայնն ալ սկըսաւ լրտիլ, և Ժիւրա ձորը և Շինէվացի լըճին քովի լեռները գոռացընել։ Ասոյց ձայններէն կ'իմացվէր որ պատերազմը սկըսաւ։ Աղէկն այն էր՝ որ թնդանօդներուն ձայնը շառ՝ բայց վեասը քիչ էր։ Դէպ ՚ի պատճենները կը նետվէր. և միայն տուները ասոր վեասը քաշեցին։ Բայց ապատամբները որ տըներէն դուրս էին և ժարացինա կը գործածէին, աւելի աղջէկ նշան կ'առնէին։ Այս կրակը այն իրի կունը շարունակ տեւեց մինչեւ մթացաւ։ Վէն Ժէռվէ կեցաներուն աւելի ուժը՝ իրենց սրատութենէն և իրենց կեցած տեղէն էր. կառավարութեան զօրքն ալ գրեթէ ակամայ կը կռւուէին. զէնք գործածէլ, և ետքը արուարձանին ներսը մտնել չին ուղղեր։

“ Հիմնդշաբթի լուսնաթվու գիշերը ապատամբները առևտուեցան . կամ Ճիշդ ըսենք՝ կատղեցան : Չոյն մը հանեցին որ կառավարութե զօրքը արուարձանին վասար ուումք (կիւլիք) պիտի նետին . ուստի կնիկները դուրս հանեցին : Կառավարութե կողմանէ նորին մարդ եկած էր ապատամբներուն որ հնապանդին , վենքերը ձգեն . ապատամբները պատասխան ուուին . կը մեռնիմք , ձեզ մարիկ չեմք ըներ . արուարձանը կրակի կուտամք ձեզի չեմք տար : Կամուրջներուն քարայատակը (խալբարդը) քակեցին , և ցիցերը այրեցին : Վերջապէս հիմնդշաբթի օրը կառավարութիւնը տեսնելով իրեն տկարութիւնը և ապատամբներուն կրակ ու բաց կտրիլը՝ կառավարութեան անդամները իրենց պաշտօնէն հրաժարեցան , և կառավարութիւնը գործակալաց ատեանին յահճնեցին : Յաղթութիւնը մնաց Ան Ժէռմիլի ապատամբներուն ձեռքը . և հասարակապետական կառավարութիւնը վերցաւ : Եցն օրը հօրեւ վէլ խորհրդարանն ալ ասոնց ձեռքը անցաւ : Մեռնաղներուն համբանքն է հիմնդ կամ վեց . վիրաւորիածները երեսուն և երեք հոգի կան Ճանչըրված . կարելի է ուրիշներ ալ ըլլան : Հիմնդշաբթի իրիկվան դէմ քաղաքին դըռները և խանութները բացուեցան ” :

ԱԿՍԴՐԻԱ : Վմէն երկիր տեղ տեղ գետինը ինչ
և իցէ պատճառաւ փորսւած ատենը՝ փորողները
երեւմն հին ատակներ կամ ուրիշ հնութեան վերա-
բերեալ բաներ կը գտնեն . և հասկըցողները ատոնց
շատիէկ գին տալսվ կ'առնեն : Հին սովորութիւն մը
կար Վսոգրիսյի մէջ՝ որ օրէնքի կարդ մտած էր . մէ-
կը ասանկ բան մը գտնելու ըլլար նէ՝ տէրութեա-
նը պիտի խմացընէր . այն կողմէն ալ մարդ կուգար
ինչ որ ուղէրնէ կ'առնէր . մասցածը գտնողն ու գետ-
նին աէրը իրենց մէջը կը բաժնէին : Երբեմն գետ-
նին աէրը և այն հին բանը գտնողը խօսքերնին մէկ
կ'ընէին , գտած բաներնին երկութը գաղտուկ կը-
բաժնէին , երեւան չէին հաներ . որով հնագիտու-
թեան մեծ վնաս կ'ըլլար կը մինչեւ աս օրըս գա-
լու : Բազդը անանկ ստվորութիւն չունի որ ասանկ
հին բաները հնութիւն հասկըցողներուն գտնել
տայ . երբեմն անանկ մարդոց ձեռք կ'անցնին ասանք՝
որ ամենէւին բան չի հասկընալով յարդն ալ չեն գի-
տեր : Վսոգրիսյ կացորը հնագիտաւթիւնը այս նոր
գտնըլլելու հնութիւններուն օգուտէն չի զրկելու
համար նոր հրովարտակի մը հանեց . որպէս զի ով
որ ասանկ բան մը գտնէ նէ՝ հարկ չըլլայ տէրութեան
գտնձուն բաժին տալ կամ տէրութեան կողմին ի-
մացընէլ . այլ համարձակագուպէս գտնողն ու գտնուած
գետնին աէրը գտածնին իրենց մէջը բաժնեն :

С. О. Г. С В П 'У

Ուսումնասէք երիտասարդք մը առեւտրականն
գործով Պրուսո, Վահալըճ, Պալըքէսէք Ճամբօր-
գութիւն ընելով ապէտասէրական ոգւով այն տեղե-
րուն հայազգի բնակչաց ուսումնական յառաջադի-
մութեանը հետաքրքրի ըլլալով շաբթուս հոս հա-
նելուն՝ սա հետեւեալ ուրախառիթ ըլլրերը կը շր-
նորհէ մեզի որ ազգիս լութեանը միմիթարութիւն
մը և միանգամացն քաջալերութիւն մը ըլլալու հա-
մար բացրիս միջագաւոր հաստարակիենք :

Պրուսա երեք դպրոց կայ, որոնց մէկը մանէ տը-
ղաց համար է . և աղջկանց առաւել հարկաւոր ըլ-
լարուն համար կըթութիւնը, մնացած երկուքն ալ
ասանց համար է : Այս դպրոցներուն մէջ առ այժմ
հայկաբանութիւնն, պատմութիւնն թուաբանութիւնն
կը սորվիլի և մէկ երկու ամիս կայ որ գաղղիերէն
առ որու եղաւ մանուկ պատճառ :

ալ գրուեր է մահ տղայոց դպրոցը։
Այս դպրոցներուն յառաջադիմութեանը մեծ
նշանը այն է որ, հիմա Պրուսայի հայադրի տղայոց
մէջ հաղիւ կը գտնուի հայերեն խօսիլ չի դիմոցը, որ

